

Tác phẩm ký báo chí của nhà báo Phan Quang : / Hoàng Thu Hằng ; Nghd. : GS. Hà Minh Đức . - H. : ĐHKHXH & NV, 2009 . - 118 tr. + CD-ROM

1. Tính thời sự và lý do chọn đề tài

Từ khi ra đời và phát triển đến nay, báo chí luôn vận động trong sự đổi mới cả nội dung và hình thức thể hiện nhằm đáp ứng nhu cầu thông tin ngày càng cao của công chúng. Điều đó làm hình thành một hệ thống thể loại riêng của báo chí với những cách thức, lợi thế riêng trong việc phản ánh hiện thực khách quan.

Thể loại ký báo chí ra đời đáp những nhu cầu đó. Đồng thời, nó cũng làm xuất hiện những tác giả, nhà báo không ngừng sáng tạo trong việc sử dụng thể loại ký báo chí với ngôn ngữ, giọng điệu mang đặc trưng của mình để tạo ra những tác phẩm báo chí luôn tươi mới cả về thông tin thời sự, cả về phong cách thể hiện nhằm hấp dẫn công chúng.

Nhà báo Phan Quang là một trong số ít những tác giả đó. Ông viết nhiều thể loại: bình luận, ghi chép, tiểu phẩm... nhưng thành công hơn cả là ở thể loại ký. Là một nhà báo trưởng thành từ kháng chiến chống Pháp, hơn 60 năm hoạt động báo chí, ông là một trong những cây bút tiêu biểu đã hình thành phong cách viết ký riêng.

Thực tiễn hoạt động báo chí đã cho thấy nhà báo Phan Quang đã có những thành công, sáng tạo đặc biệt trong hình thức thể hiện thông tin với thể loại ký báo chí. Và những thành công đó của ông được tạo nên bởi yếu tố nào, hiệu quả của nó sẽ ra sao, điều đó giúp ích gì cho những thế hệ làm báo lớp sau? Góp phần trả lời câu hỏi này, trong khuôn khổ luận văn thạc

sỹ, người viết quyết định chọn đề tài nghiên cứu: **TÁC PHẨM KÝ BÁO CHÍ CỦA NHÀ BÁO PHAN QUANG.**

2. Lịch sử nghiên cứu đề tài

Nghiên cứu về tác phẩm ký báo chí của Phan Quang, cho đến nay, mới chỉ có khóa luận tốt nghiệp cử nhân báo chí của tác giả Nguyễn Thị Thanh Hải, sinh viên khoa báo chí trường ĐH Khoa học Xã hội và Nhân văn với đề tài *Phong cách báo chí Phan Quang (khảo sát các tác phẩm ký từ năm 1975 - 1982)* đề cập đến tác phẩm ký báo chí của nhà báo Phan Quang. Chưa thấy một học viên cao học hoặc nghiên cứu sinh báo chí nào nghiên cứu các tác phẩm ký của Phan Quang.

Đã có một số khóa luận cử nhân báo chí nghiên cứu về ký báo chí như *Thể loại ký trên báo Văn nghệ năm 1995 và nửa đầu năm 1996* của Mai Lan Anh, *Ký trên báo Người Hà Nội năm 1999 và 3 tháng đầu năm 2000* của Hoàng Thị Bích Phú, *Ký báo chí viết về kinh tế – xã hội năm 1999* của Trần Thị Vân...

Cũng đã có một số khóa luận cử nhân báo chí và luận văn thạc sỹ báo chí đã nghiên cứu về phong cách ngôn ngữ báo chí như *Tìm hiểu phóng sự Huỳnh Dũng Nhân* của Nguyễn Thị Hồng Cúc, *Phong cách ngôn ngữ nhà báo Hữu Thọ* của Nguyễn Thị Kim Dung, *Phong cách báo chí Lý Sinh Sự* của Nghiêm Thị Thu Hà, *Phong cách hài trong các tiểu phẩm báo chí hiện đại qua ba nhà báo Lý Sinh Sự, Lê Thị Liên Hoan, Thảo Hào* của Trần Xuân Thân...

Cũng có rất nhiều các bài báo, các tài liệu đã đề cập đến tác phẩm ký của nhà báo Phan Quang. Tuy nhiên, các tài liệu đó còn phân tán và chưa có hệ thống đầy đủ.

3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

Mục đích của luận văn là tìm hiểu và nghiên cứu những nét riêng chủ yếu về phong cách viết ký báo chí của Phan Quang; thể hiện qua các tác phẩm của ông. Khảo sát và phân tích những điểm đã làm được và những

điểm từ phong cách viết ký Phan Quang. Thông qua đó, luận văn có thể tổng kết, rút ra bài học cho hoạt động viết thể loại ký báo chí.

Luận văn hy vọng tìm hiểu và đánh giá hiệu quả thực tiễn của phong cách viết ký báo chí độc đáo này nhằm góp phần thúc đẩy hơn nữa quá trình gia tăng sáng tạo trong hoạt động báo chí để thông tin hiệu quả hơn. Đồng thời, luận văn cũng hy vọng làm tài liệu cho những ai quan tâm nghiên cứu và tìm hiểu, học hỏi phong cách viết ký của Phan Quang.

4. Phương pháp nghiên cứu:

Luận văn đi từ phương pháp luận của chủ nghĩa Mác – Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh, đường lối chính sách của Đảng và Nhà nước về báo chí để định hướng phương pháp nghiên cứu, chủ yếu là phân tích tổng hợp, so sánh, phỏng vấn sâu. Từ những luận điểm chung về phong cách, sự sáng tạo linh hoạt trong quá trình tác nghiệp của các nhà báo, những lý luận về thể loại báo chí, về ký báo chí, để soi rọi vào các tác phẩm cụ thể của nhà báo Phan Quang. Từ đó phân tích, so sánh, tổng hợp nhằm đưa ra những kết luận mang tính khái quát.

5. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Người viết tập trung khảo sát các tác phẩm ký thông qua các tuyển tập của nhà báo Phan Quang: **Tuyển tập Phan Quang (tập 1, tập 2, tập 3), Những người tôi quý mến (chân dung văn học và báo chí), Thơ thần Paris, Bên mộ vua Tần, Phác họa chân dung, Tuyển tập mười năm (1998 – 2008)**. Đây là những tuyển tập bao gồm các bài ký trong suốt sự nghiệp báo chí của Phan Quang, đăng trên báo *Nhân dân* và một số tờ báo khác, đã được tuyển chọn.

6. Kết cấu của luận văn

Ngoài phần **Mở đầu, Kết luận, Mục lục, Tài liệu tham khảo, Phụ lục** luận văn gồm 3 chương chính:

Chương 1: Một số vấn đề lý luận chung về thể loại ký báo chí và phong cách ngôn ngữ báo chí.

Chương 2: Nội dung phản ánh và nghệ thuật viết ký báo chí của Phan Quang.

Chương 3: Đặc trưng và hiệu quả thông tin từ phong cách viết ký của Phan Quang.

CHƯƠNG 1

MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN CHUNG VỀ THỂ LOẠI KÝ BÁO CHÍ VÀ PHONG CÁCH NGÔN NGỮ BÁO CHÍ

1.1 Thể loại ký báo chí

1.1.1 Sự xuất hiện và phát triển của thể loại ký báo chí

**** Trên thế giới***

Ngay từ khi xuất hiện, thể ký đã được nhìn nhận như một hình thức ghi chép về sự thật trong đời sống. Nhưng cho đến nay, chưa có một tài liệu nào nói chính xác về sự ra đời của thể ký.

Từ thời cổ đại, tác phẩm ký đã ra đời. Sử ký Tư Mã Thiên được viết ra từ thể ký thứ nhất trước công nguyên được coi là một trong những tác phẩm ký đầu tiên và vĩ đại nhất.

Theo sách nghiên cứu lý luận văn học, thể ký bắt đầu hình thành ở phương Tây từ khi chủ nghĩa Khai sáng xuất hiện vào thế kỷ XVIII. Sang thế kỷ XIX, chủ nghĩa hiện thực xuất hiện và hình thành một phong trào sáng tác rầm rộ, ký văn học đạt tới sự phát triển cực thịnh. Với khả năng phản ánh hiện thực một cách khách quan, nhạy bén, từ thế kỷ thứ XX cho đến nay, thể ký đã trở thành thể loại đầu tàu của báo chí.

**** Ở Việt Nam***

Theo sách nghiên cứu lý luận văn học, nếu tính cả bi ký, tự, bạt, thì ở Việt Nam, thể ký xuất hiện từ thời Lý, Trần. Nhà nghiên cứu Vũ Ngọc

Phan cho rằng, những tác phẩm ký bằng Việt văn xuất hiện ở nước ta được mở đầu bằng những bài viết của Tân Đà Nguyễn Khắc Hiếu từ năm 1915 đăng trên tạp chí Đông Dương. Nhà nghiên cứu Vũ Đức Phúc lại khẳng định tác phẩm của Trương Vĩnh Ký viết năm 1786 đã mở đầu cho thể loại văn hồi ký, ký sự bằng tiếng Việt.

Trong dòng văn học và báo chí cách mạng, những tác phẩm ký đầu tiên ra đời từ những năm 20 của thế kỷ XX. Từ đó đến nay, thể ký ngày càng khẳng định vị thế của mình bằng việc đóng góp những tác phẩm xuất sắc trong văn học và báo chí. Thể ký đã góp phần không nhỏ đối với sự phát triển của nền báo chí Việt Nam. Nó khẳng định tính chân thực ngày càng cao của báo chí hiện đại.

1.1.2 Đặc trưng của thể loại ký báo chí

Đặc trưng đầu tiên của thể loại là trung thành với sự thật một cách tối đa. Trong thể loại ký, tính xác thực, tư liệu xác thực được coi là nguyên tắc hàng đầu. Thể ký phản ánh về những vấn đề, sự kiện, con người có thật, điển hình và có ý nghĩa xã hội.

Đặc trưng tiếp theo và cũng là đặc trưng quan trọng nhất của thể loại là tác giả xuất hiện trực tiếp trong tác phẩm với nhiệm vụ trần thuật về người thật, việc thật, cũng là nhân chứng thẩm định hiện thực.

Đặc trưng cuối cùng của thể loại là có kết cấu cơ giản, linh hoạt, bút pháp giàu chất văn học trong việc phản ánh và thẩm định hiện thực, ngôn ngữ thông tin thời sự giàu hình ảnh và có khả năng biểu cảm cao.

1.1.3 Sự khác biệt giữa ký báo chí và ký văn học

Ký báo chí được đánh giá là rất gần với ký văn học, nhưng có rất nhiều đặc điểm để phân biệt ký văn học và ký báo chí. Tuy nhiên, sự phân biệt giữa ký văn học và ký báo chí chỉ là tương đối.

Ký văn học có điểm xuất phát từ hiện thực nhưng cho phép tác giả sử dụng thủ pháp hư cấu. Ngược lại, ký báo chí lại đòi hỏi tính xác thực

được đảm bảo một cách tối đa. Ký báo chí không chấp nhận hư cấu dưới bất kỳ hình thức nào.

Ký báo chí thông tin về những sự kiện nóng hổi, tạo cơ sở cho nhận thức, tư duy và hành động, tự thân nó đã đòi hỏi tính thời sự. Trong khi đó, ký văn học lại không đòi hỏi tính thời sự cao như ký báo chí.

Cái tôi trong ký văn học lại giàu cảm xúc thẩm mỹ và sự đồng cảm. Dường như cảm xúc của cái tôi và cái ta trong tác phẩm ký văn học hoà nhập làm một. Cái tôi trong ký báo chí là cái tôi nhân chứng cực kỳ tỉnh táo và đầy lý trí, giàu lý lẽ. Cái tôi trong tác phẩm giúp nhà báo đưa ra tiếng nói đúng đắn, xem xét vấn đề bằng tư duy logic dựa trên một loạt các sự kiện xác thực. Nó cũng giúp nhà báo truyền đạt thông tin một cách hấp dẫn hơn các thể loại báo chí khác.

Trên thực tế, văn học và báo chí thường có sự giao thoa giữa các thể loại. Việc phân biệt ký văn học và ký báo chí là cần thiết. Các nhà báo, nhà văn dựa vào đó để xây dựng nên tác phẩm phù hợp với đặc trưng của loại hình, mang lại hiệu quả truyền thông với độc giả một cách cao nhất.

1.2 Khái niệm về phong cách ngôn ngữ và phong cách ngôn ngữ báo chí

1.2.1 Phong cách và phong cách ngôn ngữ

a. Phong cách

Có nhiều quan điểm khác nhau về “phong cách” nhưng nhìn chung đều thống nhất rằng: Thuật ngữ “phong cách” là một khái niệm chung của nhiều địa hạt khác nhau. Nó chỉ những đặc điểm riêng của con người trong hành động. Hay nó chỉ về hình thức và nội dung của từng sản phẩm trong lĩnh vực hoạt động sáng tạo khác nhau mà ở đó dấu ấn cá nhân tác giả được thể hiện đậm nét.

b. Phong cách ngôn ngữ

Phong cách ngôn ngữ là khái niệm để chỉ về hình thức sử dụng ngôn ngữ ứng với từng loại hình thức lao động sáng tạo khác nhau. Trong cuộc sống, con người sử dụng ngôn ngữ là phương tiện phục vụ quá trình giao tiếp. Ứng với những tình huống giao tiếp khác nhau, ngôn ngữ đảm nhiệm những chức năng khác nhau nhằm mục đích chuyển tải được ý nghĩa của thông tin mà chủ thể định truyền tải tới khách thể tiếp nhận thông tin trong quá trình giao tiếp. Cho nên, nói đến phong cách ngôn ngữ phải gắn ngôn ngữ với những chức năng nhất định của nó.

Trên cơ sở nhiều cách phân chia khác nhau của các nhà nghiên cứu, xét thấy trong tình hình ứng dụng ngôn ngữ vào hoạt động sống hiện nay, có thể chia ngôn ngữ ra sáu phong cách chức năng: phong cách khẩu ngữ tự nhiên, phong cách khoa học, phong cách nhà chính, phong cách chính luận, phong cách, văn chương, phong cách báo chí.

Sáu phong cách ngôn ngữ này thực hiện chức năng là công cụ giao tiếp của con người ở mọi lĩnh vực khác nhau. Để phục vụ trực tiếp cho luận văn này, ở đây tác giả luận văn chỉ tập trung bàn kỹ đến một phong cách gắn liền với hoạt động truyền thông hiện đại là phong cách ngôn ngữ báo chí.

1.2.2 Phong cách ngôn ngữ báo chí

Bản thân báo chí rất đa dạng về loại hình và phong phú về thể loại. Nó khai thác các phong cách ngôn ngữ ứng với mỗi loại thông tin để đạt hiệu quả thông tin cao nhất có thể.

Trong phong cách ngôn ngữ báo chí, người ta sử dụng tất cả các loại phong cách để tái hiện sinh động, chân thực, sự kiện, hiện tượng, con người... mà nó phản ánh.

Do vậy, có thể quan niệm về phong cách ngôn ngữ báo chí như sau:
“Phong cách ngôn ngữ báo chí là phong cách ngôn ngữ đặc thù (bao hàm nhiều phong cách chức năng ngôn ngữ) mà báo chí sử dụng trong hoạt động thông tin về các vấn đề thời sự chính trị - xã hội nhằm truyền tải thông tin bằng các thông điệp báo chí đến với đại chúng một cách nhanh, chính xác, dễ hiểu, đảm bảo vừa thông tin, vừa giữ gìn và phát huy sự trong sáng của tiếng Việt”.

Phong cách ngôn ngữ báo chí có những chức năng và đặc trưng sau:

- Về chức năng: có 2 chức năng chính: thông báo và tác động.
- Về đặc trưng: có 3 đặc trưng: tính thời sự, tính chiến đấu, tính hấp dẫn.

Phong cách ngôn ngữ báo chí của mỗi nhà báo chính là sự thể hiện những thủ pháp nghệ thuật ngôn từ khác nhau một cách độc đáo riêng biệt trên cơ sở sáng tạo tác phẩm theo thể loại nội dung thông tin báo chí.

** Tiểu kết chương 1*

Qua nghiên cứu lý luận chung về thể loại ký báo chí và phong cách ngôn ngữ báo chí cho thấy:

Chưa có một tài liệu nào nói chính xác về thời điểm ra đời của thể loại ký nhưng chắc chắn thể loại ký đã xuất hiện từ rất lâu, có quá trình hình thành và phát triển trên thế giới và ở Việt Nam.

Ký báo chí nằm trong nhóm các thể loại chính luận – nghệ thuật nên mang những đặc điểm bao trùm của nhóm. Tuy nhiên, ký báo chí có những đặc trưng riêng biệt: phản ánh về người thật, việc thật, trung thành với sự thật một cách tối đa, tác giả xuất hiện trực tiếp trong tác phẩm, có kết cấu linh hoạt và bút pháp đa dạng. Mặc dù có những đặc điểm tương đồng nhưng việc phân biệt ký báo chí với ký văn học là cần thiết.

Thể loại ký báo chí là một trong những hình thức đặc thù của phong cách ngôn ngữ báo chí. Nhà báo Phan Quang là một trong số rất ít các nhà báo đã định hình phong cách riêng, gắn liền với thể loại ký báo chí. Vì vậy, việc tìm hiểu nội dung tác phẩm, nghệ thuật viết ký, đặc trưng riêng, hiệu quả thông tin của phong cách viết ký báo chí Phan Quang sẽ được thực hiện ở những chương sau của luận văn.

CHƯƠNG 2

NỘI DUNG PHẢN ÁNH VÀ NGHỆ THUẬT VIẾT KÝ

BÁO CHÍ CỦA PHAN QUANG

2.1 Ký báo chí trong sự nghiệp viết báo của Phan Quang

2.1.1 Cuộc đời - sự nghiệp báo chí của Phan Quang

Nhà báo Phan Quang tên thật là Phan Quang Diêu, sinh năm 1928 tại Quảng Trị. Ông là bậc tiền bối, cây đa cây đề trong làng báo chí cách mạng Việt Nam. Cả cuộc đời ông gắn liền với nghề viết. Nếu tính từ khi ông bắt đầu tham gia làm báo Cứu quốc năm 1948 cho tới nay, ông đã cống hiến hơn 60 năm cho sự nghiệp báo chí. Đảm nhận nhiều vị trí như phóng viên, biên tập viên, người quản lý, Phan Quang vẫn luôn tỏ rõ lòng yêu nghề và năng lực, bản lĩnh nghề nghiệp của mình. Hơn 60 năm qua, dường như chưa lúc nào ông nghĩ đến sự nghỉ ngơi.

2.1.2 Ký báo chí - thể loại tiêu biểu nhất của Phan Quang

Hơn 60 năm cầm bút, nhà báo Phan Quang có một khối lượng tác phẩm đồ sộ, được đánh giá cao. Mọi thể loại báo chí, ông đều tận dụng để thể hiện các ý kiến, các chính kiến của mình. Bên cạnh đó ông là một nhà văn viết truyện ngắn, truyện thiếu nhi, một dịch giả văn học. Nhưng đúng như GS Hà Minh Đức đã nhận xét: *“Phan Quang viết nhiều loại: bình luận, ghi chép tiểu phẩm nhưng thành công hơn cả là ở thể loại ký”*.

2.2 Nội dung phản ánh trong tác phẩm ký của Phan Quang

Thực tiễn khảo sát cho thấy những mảng đề tài chủ yếu mà tác giả Phan Quang đề cập trong các tác phẩm ký của mình là:

2.2.1 Về kinh tế

Từ những năm 1954 – 1960, toàn Đảng, toàn dân tập trung vào nhiệm vụ khôi phục kinh tế, tiến lên xã hội chủ nghĩa, chuyển dần nền kinh tế sản xuất nhỏ tự cung tự cấp, dựa trên sở hữu cá nhân về tư liệu sản xuất, từng bước trở thành nền kinh tế dựa trên sở hữu tập thể, sở hữu nhà nước và một phần kinh tế gia đình, đồng thời đấu tranh chống lại âm mưu của các thế lực phản động phá hoại kinh tế, gây mất ổn định xã hội.

Từ nhận thức báo *Nhân dân* là cơ quan Trung ương Đảng, chịu trách nhiệm mọi mặt trước đời sống xã hội, các phóng viên của báo được chỉ đạo đi sâu vào điều tra, với nhiệm vụ góp phần vào thực tế, phát hiện vấn đề, biểu dương những gương tốt, đấu tranh chống mọi sai trái, chú trọng đề xuất kiến nghị với Đảng nhằm hoàn thiện các chính sách, uốn nắn lệch lạc của các ngành, các địa phương trong quá trình thực thi chính sách. Phan Quang (khi đó là một phóng viên trẻ của báo *Nhân dân*) đã góp phần không nhỏ bằng những bài ký về vấn đề kinh tế, gây tiếng vang lớn, có ảnh hưởng tích cực đến đời sống nhân dân. Hầu hết các bài về vấn đề kinh tế của ông đều liên quan trực tiếp đến sản xuất nông nghiệp, xoay quanh vấn đề đất, cây trồng, lao động, lương thực. Điều tra ***“Tắc đất, tắc vàng”*** phản ánh về vấn đề tưởng chừng như vô lý là thiếu đất hoặc không có đất trồng trọt. Nhiều bài viết về phong trào làm thủy lợi ở nông thôn mang lại hiệu quả cao như ***“Tỉnh Hưng Yên phát triển sản xuất, nâng cao đời sống của nhân dân”***... Các bài viết đã phản ánh kịp thời những vấn đề thời sự kinh tế bức xúc lúc bấy giờ đang đặt ra.

2.2.2 Về xã hội

Những tác phẩm ký về xã hội thể hiện những suy tư của nhà báo Phan Quang với thời cuộc. Ví dụ ông đề cập đến tác dụng của rừng đối với cuộc sống con người và tác hại của việc chặt phá rừng từ những năm 70 của

thế kỷ XX qua bài ***“Rừng, cây và đời sống”***. Hay ông luận bàn đến vấn nạn đưa quà biếu qua bài ***“Tham những đỉnh cao và tham những đời thường”***. Ông khẳng định điều nguy hại cực lớn là tham những đời thường tạo nên một nếp nghĩ, một cách hành xử, một nếp văn hóa, một lối sống xã hội. Đó cũng là cội nguồn dẫn tới tình trạng đạo đức xã hội xuống cấp ngày càng tồi tệ. Nhà báo Phan Quang cũng nêu lên những nghịch lý của ngành giao qua bài ***“Thời gian quý lắm, mạng người quý hơn”***, phản ánh quá trình tiếp biến văn hóa trong ***“Ý nghĩa nhân văn từ một lễ hội”***... Những tác phẩm về vấn đề xã hội của Phan Quang đã phản ánh những cách nhìn của một tác giả lớn có tâm và có tầm, luôn đau đầu với thời cuộc.

2.2.3 Về cảnh sắc đất nước và con người Việt Nam

Những tác phẩm ký báo chí về cảnh sắc đất nước, con người Việt Nam lại thể hiện tình yêu nước nồng nàn, tha thiết nồng nàn của nhà báo Phan Quang. Các tác phẩm đó trải dài theo địa lý đất nước, từ Quảng Trị, Huế, Đà Nẵng, Tây Nguyên đến Đà Lạt, Lâm Đồng, vào đồng bằng sông Cửu Long, từ miền Bắc kiên cường, miền Trung chật chội, vất vả gian lao đến miền Nam anh hùng. Ông ít khi đi vào miêu tả cảnh vật, mà chủ yếu nói về con người mỗi vùng đất. Bởi theo ông, con người mới là nhân tố quyết định. Thông qua những trang viết của ông, độc giả như được tiếp xúc với người Huế thâm trầm, kín đáo, nhưng cách nói nhẹ nhàng mà sâu sắc và hầu như lúc nào cũng ẩn một vẻ châm biếm tế nhị. Nhưng khi cần quyết liệt thì họ hành động kiên quyết, táo bạo, mau lẹ. Người Quảng Trị chân chất bộc trực mà tình nghĩa... Đi vào miền Nam, tới nơi tận cùng Tổ quốc, đất Mũi Cà Mau, độc giả lại bắt gặp những con người vừa lạ vừa quen của tính cách và tâm hồn Việt Nam. Trong khuôn khổ của luận văn, thật khó kể hết những tác phẩm ký về đất nước con người Việt Nam như ***“Đồng và biển Tây Nam”***, ***“Đảo giàu”***, ***“Phác thảo ngày mai một vùng đất thép”***, ***“Một dải đất ôn hòa”***, ***“Về lại bản đồ quê hương”***, ***“Đảo giàu”***, ***“Từ Đèo Cả đến Cam Ranh”***... Những tác phẩm ký của nhà báo Phan Quang thật sự là một bức tranh tổng quát về thiên nhiên, cách làm ăn, nếp sống, tính tình người dân Việt Nam. Tác giả cũng thông qua những bài

viết của mình tuyên truyền sâu rộng và hiệu quả đường lối, chủ trương chính sách của Đảng khi đất nước mới thống nhất. Những tác phẩm đó mang giá trị thực tiễn cao góp phần quan trọng vào công cuộc xây dựng đất nước.

2.2.4 Về vấn đề ứng xử văn hoá của Việt Nam với nước ngoài

Những tác phẩm ký về vấn đề ứng xử của Việt Nam với văn hoá nước ngoài mang một cách nhìn, khám phá mới lạ về địa danh quen thuộc, kế thừa và phát huy những tinh hoa văn hóa nhân loại. Với những tác phẩm *“Paris đời thường”*, *“Cà phê Paris”*, *“Trầm ngâm bên mộ vua Tần”*, *“Chia tay trên sông Mississippi”*, *“Ghi về một vùng đất đen thân thiết”*, *“Vị ngọt Gruzia”*, *“Nơi xích đạo trở thành tên nước”*, *“Hòn ngọc dữ dội”*, *“Dưới bóng tượng nhân sư”*... ông đưa đến cho người đọc những điều rất thú vị và bất ngờ, mà có lẽ chỉ có những người ham tìm tòi mới phát hiện ra những chi tiết đó. Những bài viết của ông có sức sống đặc biệt, vượt qua sự khắc nghiệt của thời gian. Mỗi khi viết về một đất nước, một địa danh nào trên thế giới, tác giả đều suy nghĩ, liên tưởng tới Việt Nam. Sáng lấp lánh trong các tác phẩm này của Phan Quang luôn là niềm tự hào về đất nước, con người Việt Nam.

2.2.5 Về người nổi tiếng

Nhà báo Phan Quang là một chứng nhân có ưu thế, luôn có mặt ở những sự kiện quan trọng. Ông được gặp gỡ, tiếp xúc với những con người góp phần làm nên lịch sử như: Hồ Chí Minh, Lê Duẩn, Trường Chinh, Phạm Văn Đồng... hay những nhà văn hoá lớn như: Trần Văn Giàu, Nguyễn Khắc Viện,.. và những văn nghệ sỹ, nhà báo có tên tuổi. Những tác phẩm ký chân dung người nổi tiếng của nhà báo Phan Quang đã để lại ấn tượng sâu sắc trong lòng độc giả. Đó là những tác phẩm xúc động, mang tính phát hiện khi viết về những chân dung quen thuộc với cách nhìn tinh tế. Qua các tác phẩm của mình, nhà báo Phan Quang bày tỏ sự kính trọng với các vị lãnh đạo như Lê Duẩn, Trường Chinh, Phạm Văn Đồng, Nguyễn Văn Linh... Những người thuộc thế hệ đàn anh như Tố Hữu, Huy Cận, Xuân Diệu,... ông viết với những tình cảm trân trọng và tha thiết. Không thể không nhắc tới những

tác phẩm: “*Lê Duẩn - Tầm cao trí tuệ*”, “*Chế Lan Viên – Nhà báo*”, “*Xuân Diệu – Du xuân cùng anh*”, “*40 năm sôi động đời phóng viên*”, “*Những ngôi sao ban ngày*”, “*Người đầu tiên viết tiểu sử Hồ Chí Minh*”, “*Giã từ “Vua đọc”*”...

Những tác phẩm ký chân dung người nổi tiếng là những hồi ức, kỷ niệm đẹp đẽ của nhà báo Phan Quang viết về bạn bè. Thông qua những tác phẩm đó, công chúng thêm hiểu về nhân cách và tài năng của những nhà lãnh đạo, những nhà văn, nhà báo, những tác gia trong và ngoài nước.

2.3 Nghệ thuật thể hiện tác phẩm ký của nhà báo Phan Quang

2.3.1 Nghệ thuật đặt tên (rút tit) tác phẩm

Các tit bài của nhà báo Phan Quang đã thể hiện sự khéo léo trong cách vận dụng ngôn ngữ linh hoạt, sắc bén. Các tit bài đó cũng biểu hiện rõ nét một số yêu cầu đặt ra với tit báo hay, tạo ra một số nét đặc trưng trong cách rút tit: khái quát nội dung thông tin cốt lõi trong bài, sử dụng ca dao, tục ngữ, sử dụng những câu danh ngôn làm, chọn một đặc điểm nổi bật nhất của nhân vật làm tit bài, tạo mâu thuẫn hay thể hiện sự ngắn gọn trong tiêu đề.

2.3.2 Nghệ thuật kết cấu tác phẩm

Các bài ký của nhà báo Phan Quang thường có kết cấu gồm ba phần: phần vào đề, phần nội dung chính, phần kết thúc vấn đề, song ở mỗi bài báo lại có cách thể hiện khác nhau.

Phần vào đề của nhà báo Phan Quang hết sức linh hoạt, có thể bắt đầu bằng những câu hỏi, đặt vấn đề trực tiếp. Những bài ký viết về quê hương đất nước Việt Nam, nhà báo Phan Quang thường mở đầu bằng một đặc điểm về vị trí địa lý, điều kiện tự nhiên hay một nét tiêu biểu của địa phương được phản ánh trong tác phẩm.

Phần nội dung chính của tác phẩm là sự kết hợp của văn phong nghệ thuật và văn phong chính luận để phân tích, làm rõ vấn đề. Điểm nổi bật trong phần nội dung của nhà báo Phan Quang là cách chọn chi tiết tiêu biểu, đắt giá.

Phần kết thúc vấn đề của tác giả Phan Quang thường đưa ra những đề xuất, kiến nghị, mở ra một hướng đi tích cực cho vấn đề được nêu ra.

Đối với những tác phẩm ký chân dung những người nổi tiếng, tác giả lại xây dựng kết cấu bài viết theo trình tự thời gian, đan xen giữa quá khứ và hiện thực, liên tưởng và thực tại, suy nghĩ và hành động làm cho người đọc bị cuốn vào sự việc như mình đang là người nhập cuộc.

Để xây dựng nên một khối lượng tác phẩm ký đồ sộ, tác giả Phan Quang sử dụng tổng hợp các loại bút pháp đa dạng như: bút pháp đặc tả, bút pháp trữ tình, bút pháp chính luận.

2.3.3 Ngôn ngữ tác phẩm

Ngôn ngữ trong tác phẩm ký báo chí của nhà báo Phan Quang phong phú, giàu hình ảnh. Nhà báo Phan Quang đã khéo léo vận dụng ngôn ngữ và hình ảnh trong ca dao, tục ngữ, văn học, ngôn ngữ địa phương, ngôn ngữ đời thường, từ ngữ chuyên ngành trong tác phẩm. Khảo sát các tác phẩm cho thấy dù trong bất kỳ tác phẩm nào tác giả Phan Quang đều lựa chọn ngôn ngữ một cách cẩn trọng, kỹ lưỡng. Ông cũng sáng tạo và sử dụng nhiều từ ngữ gây ấn tượng với công chúng, tạo ra một cảm giác mới lạ, hấp dẫn độc giả.

2.3.4 Cái tôi của tác giả

Sự xuất hiện của cái tôi của tác giả trong ký của nhà báo Phan Quang giúp cho tác phẩm có sự phản ánh đa chiều trước hiện thực. Nó tạo cho tác giả có điều kiện sử dụng một cách viết sinh động, gần với văn học để tạo ra sự hấp dẫn đối với công chúng. Cái tôi của tác giả xuất hiện với vai trò là nhân chứng khách quan, là người trong cuộc hoặc có xu hướng nhập cuộc, là người thẩm định hiện thực, hoặc cái tôi có hàm chứa các yếu tố thẩm mỹ.

**** Tiểu kết chương 2***

Với hơn 60 năm tuổi nghề, nhà báo Phan Quang viết nhiều thể loại như bình luận, ghi chép, tiểu phẩm... nhưng thành công hơn cả là ở thể loại ký. Về nội dung phản ánh và nghệ thuật viết ký của nhà báo Phan Quang có thể nhận thấy một số đặc điểm cơ bản sau:

- Về nội dung phản ánh: tác phẩm ký báo chí của tác giả Phan Quang phản ánh nội dung đa dạng và sâu sắc về mọi vấn đề của cuộc sống. Đó là bức tranh tổng quan đầy đủ về các mặt kinh tế, chính trị, văn hoá, xã hội.

- Về nghệ thuật viết ký: các yếu tố cơ bản là tiêu đề, kết cấu và bút pháp thể hiện, ngôn ngữ tác phẩm thể hiện phong cách viết ký riêng của tác giả Phan Quang.

CHƯƠNG 3

ĐẶC TRƯNG VÀ HIỆU QUẢ THÔNG TIN TỪ PHONG CÁCH VIẾT KÝ CỦA PHAN QUANG

3.1 Đặc trưng riêng về phong cách viết ký báo chí của Phan Quang

3.1.1 Giàu chất trí tuệ

Các tác phẩm ký báo chí của nhà báo Phan Quang ẩn chứa vốn kiến thức giàu có. Đó là những kiến thức về địa lý, lịch sử, kinh tế... Độc giả còn được tiếp nhận những kiến thức văn hoá, xã hội, những phong tục tập quán của từng vùng, miền trên cả nước thông qua những tác phẩm này. Phan Quang viết tác phẩm ký không chỉ với tư cách là một nhà báo đơn thuần, mà còn là nhà kinh tế học, nhà lịch sử, nhà xã hội học...

3.1.2 Đậm chất văn chương

Ký báo chí của Phan Quang đậm chất văn chương thể hiện trong cách hành văn của nhà báo. Giọng văn trong các bài viết êm ái, uyển chuyển đi vào lòng người. Tác giả sử dụng nhiều hình ảnh so sánh, những từ láy, từ tượng thanh, từ tượng hình, các biện pháp tu từ của văn học như so sánh, ẩn dụ, hoán dụ ... làm cho bài báo trở nên sinh động, hấp dẫn. Phan Quang xây dựng những hình tượng nghệ thuật nhằm biểu đạt ý tưởng sáng tạo của mình.

Phong cách đậm chất văn học còn thể hiện ở những sự am hiểu về nền văn học nghệ thuật của Việt Nam và các nước trên thế giới. Với mỗi tác phẩm của mình, ông thường trích dẫn những tứ thơ, những câu văn làm minh hoạ dẫn chứng trong bài báo hoặc biểu đạt cho ý kiến của mình.

3.1.3 Con đường hình thành phong cách viết ký riêng của Phan Quang

Con đường hình thành nên phong cách viết ký riêng của nhà báo Phan Quang hội tụ rất nhiều yếu tố. Trước hết, ông luôn thể hiện một thái độ lao động nghiêm túc trong nghề nghiệp. Để có được những tác phẩm ký sâu sắc, Phan Quang đã tự học và đọc sách rất nhiều. Ông luôn ghi chép, tích lũy tư liệu cẩn trọng. Theo ông, không chỉ tích lũy tư liệu gián tiếp (qua sách báo, ấn phẩm, tổng kết), mà phóng viên còn cần tích lũy tư liệu sống động, vốn sống, thu thập tại chỗ qua những lần đi thực tế.

Với ông, con người luôn cần có yếu tố sâu rộng, luôn cập nhật với cuộc sống. Cái mà học ở trong nhà trường là những kiến thức đã qua, kiến thức của đời sống mới là cái đang diễn ra. Nếu không cập nhật sẽ tự biến mình thành người lạc hậu.

Phan Quang nêu lên quan điểm về nghề báo của mình, cần phải “*Đọc– Đi– Nghĩ – Viết*”. Đó cũng là yếu tố cơ bản để viết nên một tác phẩm ký báo chí có giá trị.

Một trong những yếu tố giúp nhà báo Phan Quang thành công với thể loại ký báo chí là ông rất giỏi ngoại ngữ. Đằng sau sự thành công của những bài ký, ít ai biết được rằng, nhà báo Phan Quang trong thời gian được cử đi công tác ra nước ngoài, ông hầu như không có thời gian nghỉ ngơi. Ông đã làm việc cật lực, tập trung, say mê thu thập tài liệu, ghi chép và kiểm tra lại, để làm dẫn chứng cho các bài viết của mình.

3.1.4 Thử so sánh phong cách ký báo chí của Phan Quang với các phong cách khác

Độc giả biết tới phong cách Phan Quang là sự kết hợp giữa văn học và báo chí. Tuy nhiên, trong ranh giới giữa báo chí và văn học, Phan Quang đứng ở phía báo chí và ông chỉ vận dụng thành công phương thức biểu hiện của văn học qua thể ký.

Lớp nhà báo thế hệ sau tác giả Phan Quang đã xuất hiện những cây bút viết ký sắc sảo, hình thành nên phong cách riêng như Huỳnh Dũng Nhân, Xuân

Ba, Đỗ Doãn Hoàng... Mỗi người lại có một thể mạnh riêng về mảng đề tài nhất định. Một thực tế cho thấy hiện nay những bài ký có xu hướng rút ngắn lại về dung lượng. Ký của các nhà báo, phóng viên trẻ ngày nay thường mang đậm chất đột phá, hiện đại, có nhiều điểm nhấn tạo sự bất ngờ. Ít xuất hiện những bài ký giàu chất trí tuệ, mang đậm chất văn, có dung lượng dài như những thiên ký của nhà báo Phan Quang. Cũng hiếm tìm được một nhà báo viết ký thành công ở nhiều mảng đề tài như nhà báo Phan Quang.

3.2 Hiệu quả ký báo chí của nhà báo Phan Quang

Phan Quang là nhà báo trải qua những chặng đường dài hoạt động, là một chứng nhân ưu thế luôn có mặt ở những thời điểm quan trọng. Có thể khẳng định, mỗi tác phẩm ký của ông không chỉ là một bài báo đơn thuần, mà nó còn là dấu tích của một thời điểm lịch sử mà thời gian đã đi qua. Nhà thơ Chế Lan Viên đã ví tập hợp các tác phẩm của Phan Quang như một tập sử biên niên, hay một tập album về các sự kiện, các địa danh, các ngày tháng khó quên của đất nước. Hơn nữa những kiến thức của nhà báo Phan Quang giúp độc giả nhớ sâu thêm về những chặng đường lịch sử xa xưa, biết rộng thêm ra ngoài những điều ta cần biết.

Những bài ký của nhà báo Phan Quang phác họa một bức tranh thông tin toàn cảnh về đất nước quê hương Việt Nam qua hai cuộc kháng chiến chống Pháp và chống Mỹ, tiến lên xây dựng đất nước trong thời kỳ đổi mới. Những bài ký của Phan Quang đã biểu dương những gương tốt, đấu tranh chống mọi sai trái, chú trọng đề xuất kiến nghị với Đảng nhằm hoàn thiện các chính sách, uốn nắn lệch lạc của các ngành, các địa phương trong quá trình thực thi chính sách. Ông đã có nhiều bài ký gây tiếng vang lớn, có ảnh hưởng tích cực đến đời sống nhân dân.

Là một nhà báo, tác giả Phan Quang không chỉ là người đưa tin trong nhiều thời điểm, mà ông còn nổi bật ở khả năng phát hiện vấn đề, tạo dựng hệ thống và đưa nó tác động vào cuộc sống. Đó cũng là mục tiêu hướng tới của báo chí Việt Nam hiện đại. Đã từng có khẩu hiệu *Nói - Viết -*

Làm theo báo. Các phong trào thi đua, đặc biệt trong nông nghiệp, từ thời Gió Đại Phong 1960 đến các vấn đề miền núi, tổ chức đời sống nông thôn, vấn đề lương thực, bảo vệ môi trường sinh thái được ông phát hiện và cảnh báo từ rất sớm. Những thông tin khách quan và bình luận chủ quan của ông dựa trên đường lối, chủ trương lãnh đạo của Đảng, Nhà nước có giá trị tác động mạnh mẽ tới nhận thức và thái độ của độc giả.

Những tác phẩm ký chân dung người nổi tiếng là những hồi ức, kỷ niệm đẹp đẽ của nhà báo Phan Quang về bạn bè. Thông qua những tác phẩm đó, công chúng thêm hiểu về nhân cách và tài năng của những nhà lãnh đạo, những nhà văn, nhà báo, những tác gia trong và ngoài nước. Những tác phẩm ký về vấn đề ứng xử của Việt Nam với văn hoá nước ngoài mang một cách nhìn, khám phá mới lạ về địa danh quen thuộc, giúp công chúng tiếp nhận những tinh hoa văn hóa nhân loại.

Hiệu quả to lớn của tác phẩm ký báo chí của tác giả Phan Quang thể hiện cụ thể ở sự hướng dẫn tư duy, thúc đẩy hành động, thay đổi hành vi đúng đắn, vì lợi ích của dân tộc, của cách mạng, của nhân dân. Đặc biệt hơn, ký báo chí của Phan Quang có một hiệu quả vô hình mà ít ai để ý tới. Ông viết tác phẩm với tấm lòng nhân hậu, với lăng kính nhìn cuộc sống tươi sáng, đầy tin cậy. Điều đó cứ thấm sâu và lắng đọng trong lòng người đọc, bồi đắp tính nhân văn trong tâm hồn con người.

** Tiểu kết chương 3*

Đặc trưng của phong cách viết ký riêng của nhà báo Phan Quang thể hiện ở hai đặc điểm chính là giàu chất trí tuệ và đậm chất văn chương. Con đường hình thành nên phong cách viết ký riêng của Phan Quang bao gồm rất nhiều yếu tố là: lao động nghề nghiệp một cách nghiêm túc, ghi chép tích lũy tư liệu một cách cẩn thận, luôn cập nhật với cuộc sống, giỏi ngoại ngữ. Quan điểm về nghề báo của ông cũng chính là quy trình đúc kết kinh nghiệm làm báo: “Đọc - đi - nghĩ - viết” để có thể viết được tác phẩm hay.

Thử so sánh phong cách viết ký báo chí của Phan Quang với một số phong cách khác, thấy rằng phong cách viết ký của tác giả Phan Quang

có những đặc trưng nhất định. Lớp nhà báo trẻ cần học ở ông ở sự trau dồi kiến thức, có tâm và tầm với nghề nghiệp.

Có thể khẳng định hiệu quả mà các tác phẩm ký báo chí của Phan Quang mang lại cho công chúng là thiết thực, có sự tác động tích cực đến nhận thức và hành vi của công chúng. Các tác phẩm ký báo chí đó đã tạo ra được những hiệu ứng xã hội rộng rãi trong việc công chúng cùng tác giả nhìn nhận, đánh giá vấn đề và đấu tranh bằng hành động thực để giải quyết vấn đề được đặt ra.

KẾT LUẬN

1. Một số nhận xét chung rút ra từ kết quả nghiên cứu

Thể loại ký báo chí cũng là một dạng thức phản ánh hiện thực, một phương tiện nhận thức thế giới. Có thể thấy, các thể ký báo chí luôn bám sát cuộc sống để phản ánh và thẩm định một cách nhanh nhạy, kịp thời về những vấn đề, sự việc, sự kiện, hiện tượng đang xảy ra trong hiện thực thông qua lăng kính của cái tôi trần thuật – tác giả - nhân chứng khách quan.

Tác giả Phan Quang là một trong số ít những cây bút viết ký sung sức của nền báo chí cách mạng Việt Nam, đã tận dụng sức mạnh của thể loại ký báo chí để góp phần làm tích cực hóa đời sống xã hội. Với kết cấu linh hoạt, bút pháp đa dạng, ngôn ngữ phong phú, tác phẩm ký của nhà báo Phan Quang giàu tính trí tuệ, đậm chất văn học. Đó cũng là tính trội và thể hiện phong cách nghệ thuật viết ký của nhà báo Phan Quang. Phong cách viết ký báo chí của Phan Quang đã góp phần tạo nên sự phong phú về những phong cách đặc trưng trong báo giới, đồng thời là những bài học quý giá cho các nhà báo trẻ học tập noi theo để làm kiến thức cơ sở, bổ trợ cho những sáng tạo trong hoạt động báo chí của mình, đặc biệt là trong việc viết ký báo chí. Ông thực sự là một cây bút vừa thể hiện rõ trách nhiệm công dân vừa thể hiện rõ trách nhiệm xã hội của một nhà báo.

Tuy nhiên, phong cách viết ký báo chí của nhà báo Phan Quang vẫn còn tồn tại một số hạn chế. Những tác phẩm ký của ông là những bức tranh sống động phản ánh cuộc sống thường nhật thông qua các mặt kinh tế, xã hội... Nhưng những bức tranh đó thường ít xuất hiện những nhân vật, những điển hình cá nhân. Các bài ký của ông đôi khi còn chứa đựng quá nhiều thông tin, chưa có điểm nhấn hoặc mang tính chất bất ngờ. Điều đó cũng dễ dàng lý giải là do điều kiện bối cảnh khách quan lúc đó chi phối. Hơn thế nữa, Phan Quang là nhà lãnh đạo báo chí trong nhiều năm. Ông viết ký có sự ảnh hưởng dưới góc nhìn của một nhà báo lãnh đạo hoặc một chính khách, ít có điều kiện thâm nhập thực tế để đi sâu vào những chi tiết nhỏ nhặt nhất của cuộc sống thường nhật với tư cách là một phóng viên đơn thuần.

2. Một số bài học rút ra phong cách viết ký báo chí Phan Quang

Qua nghiên cứu phong cách viết ký báo chí của tác giả Phan Quang, người viết luận văn mạnh dạn rút ra một số bài học:

Trước hết, phải khẳng định đây là một phong cách Phan Quang là phong cách viết ký báo chí độc đáo trong làng báo cách mạng Việt Nam. Phong cách viết ký báo chí của nhà báo Phan Quang được thể hiện rõ nét thông qua chất trí tuệ và giàu chất văn học.

Ngòi bút của ông thể hiện sự uyên bác trong kiến thức, sự miệt mài trong lao động và sự cẩn trọng trong công tác tư liệu. Điều này giúp cho ông viết bài mang ý nghĩa sâu sắc, tránh lối viết dài dòng, thừa câu thiếu ý. Thế hệ nhà báo trẻ ngày nay hiện đại và có đầy đủ điều kiện để tìm cho mình một phong cách viết ký riêng. Nhưng họ luôn cần phải có một nền tảng kiến thức, phong nền văn hóa, sống có tâm hồn, nhìn cuộc sống qua lăng kính lạc quan, nhân hậu thì viết ký mới hay và đem lại hiệu quả tích cực cho độc giả.

Để có được những bài ký hay, những người làm báo không được ngần ngại xâm nhập thực tế, cần phải tiếp xúc trực tiếp với nhân vật, nhất

được đối thoại hay. Nhà báo Phan Quang luôn có những chuyến đi dù tuổi đang sung sức hay đã về già. Quan điểm về nghề báo của ông cũng chính là quy trình đúc kết kinh nghiệm làm báo: “Đọc - đi - nghĩ - viết” để viết nên tác phẩm có giá trị./.

Hà Nội tháng 12 năm 2009